

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

**Євгеній
Осадчий**
к. е. н., доцент
кафедри
менеджменту
банківської
діяльності
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

У статті досліджено особливості споживчого кредитування, його сучасний стан в Україні та проблеми, що стримують розвиток.

Відновлення та постійний розвиток кредитування є однією з головних умов функціонування банківської системи загалом, а також необхідністю для економічного розвитку країни. Розглядаючи такий різновид банківського кредитування, як споживче, необхідно наголосити, перш за все, на його соціальній ролі, адже споживче кредитування здатне підвищити рівень поточного споживання благ населення. Так, особливо актуальним для домогосподарств є можливість придбати товари тривалого використання, що є неможливим в повній сумі за рахунок поточних надходжень. Перевагою придбання товарів у кредит є те, що не потрібно попередньо заощаджувати кошти. Також, придбання товарів у кредит дозволяє підвищити якість життя одразу (наприклад, придбання житла або автомобіля), в той час, як заощаджуючи кошти на купівлю товару, підвищення якості життя відбувається через тривалий період, коли накопичень буде достатньо для купівлі.

Саме тому даний різновид банківського кредиту потребує розвитку та розширення шляхів просування банківських послуг із споживчого кредитування (наприклад, кредитна картка, режим овердрафт на зарплатних картках).

Для прийняття рішення щодо придбання товару у кредит, потенційний позичальник має зважити чи корисність, отримана у даний момент від придбання товару у кредит, є більшою, ніж втрата корисності у майбутньому під час повернення кредиту. Зазвичай, отримання споживчого кредиту є складним та довгим процесом залежно від товару, фінансування придбання якого здійснюється

через кредитування. Зменшення обсягів кредитування після кризи і висока вартість таких кредитів не сприяють розвитку ринку банківських послуг.

Метою дослідження є визначення сутності, сучасного стану споживчого кредитування, його ролі у задоволенні споживчих потреб населення та виявлення проблем, що стримують його розвиток.

Вітчизняними вченими розглядаються різні аспекти споживчого кредитування. Так, Алексеєнко Л.М. та Гурняк С.В. розглядали у своїх працях специфічні риси, притаманні споживчому кредитуванню. Шаповал Я.П. виділив відмінності споживчого кредиту від інших видів кредиту. Торубка Л.В., в свою чергу, розкрив позитивні та негативні сторони споживчого кредитування на торговельних точках.

Проте, автори досліджень все ще не дійшли згоди стосовно визначення, яке б тлумачило економічну сутність сучасного споживчого кредитування.

Відповідно до вітчизняного законодавства «Споживчий кредит - це кредит, що надається споживачеві на придбання продукції для особистих потреб, які безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника»[1].

У науковій літературі спостерігається плюралізм стосовно визначення терміну. Так, одна група авторів, а саме Добрик Л. та Лосєва Т. у своїй праці ототожнюють споживче кредитування лише з окремими його видами – іпотечним кредитуванням та кредитуванням товарів тривалого користування. Також, зазначені автори не виключають можливість споживчого кредиту-

вання юридичних осіб через механізм фінансування придбання житла працівникам компанії шляхом кредитування даної юридичної особи [2]. Проте, оскільки компанії потім надають це житло працівникам на умовах розстрочки, то кінцевим споживачем все ж таки є працівник, тобто, фізична особа. Тому, на нашу думку, досить дискусійним є твердження, що споживчі кредити можуть надаватися юридичним особам, адже вони, по суті, виступають посередником, а кінцевими споживачами благ є працівники.

З іншого боку, Костіна Н.І., Сучок С.В., Яковенко Н.В. при розробці моделі кредитування населення комерційним банком за різними видами послуг виділяють іпотечний кредит окремо від споживчого [3].

Третя група авторів, а саме Мочерний С.В., Мороз А.М. та Савлук М.І., Базилевич В.Д. Блек Дж., Канарська М., пропонують нам більш загальні визначення. Нами було проведено порівняльний аналіз категоріального визначення терміну «споживчий кредит», результати якого наведено у табл.1.

Таблиця 1

Тлумачення поняття «споживчий кредит» різними авторами

Автори	Тлумачення	Суб'єкти	Об'єкти	Валюта кредитування	Інструмент надання	Спосіб повернення	Призначення
Мочерний С.В.	Споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачається умовами кредитного договору.	Кредитор - Позичальник (фізична особа)	Споживчі товари та послуги	Національна грошова одиниця	-	Розстрочка	-
Мороз А.М., Савлук М.І.	Споживчий кредит – це кредит, що спрямований на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання.	Кредитор - Позичальник	-	-	-	-	Задоволення особистих потреб
Базилевич В.Д.	Споживчий кредит – це кредит, який надається комерційним банком приватним особам для придбання предметів особистого споживання довгострокового користування.	Кредитор (комерційний банк) - Позичальник (приватні особи)	Предмети особистого споживання	-	-	-	-
Блек Дж.	Споживчий кредит – це кредит, що надається постачальниками товарів і послуг споживачам на умовах розстрочки, відстрочки платежу або при використанні кредитних карток чи інших платіжних систем.	Кредитор (постачальник товарів і послуг) - Позичальник (споживач)	-	-	Кредитна карта	Розстрочка, відстрочка	-
Канарська М.	Споживчий кредит – це кредит, що надається продавцем (виконавцем) або третьою особою споживачеві на придбання товару, роботи або послуги.	Кредитор (продавець або третя особа) - Позичальник (споживач)	Товари, роботи, послуги	-	-	-	-

Укладено за джерелами: [4;5;6;7;8]

Отже, узагальнюючи усі надані тлумачення, можна визначити споживчий кредит як кредит, що надається продавцем (виконавцем) або третьою особою (банківськими та небанківськими установами) споживачеві на придбання споживчих товарів тривалого користування, робіт або послуг, на задоволення особистих потреб людей на умовах розстрочки, відстрочки платежу або при використанні кредитних карток чи інших платіжних систем.

Споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання, серед яких можна виділити основні [9]:

- цей вид позики відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від позик, які надаються суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості;

- на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують, фізичні особи;

- споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто, особистих, індивідуальних потреб людей;

- надання споживчих позик населенню підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому та прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів;

- всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони сприяють вирішенню суспільних проблем – підвищенню життєвого рівня населення, утвердженню принципів соціальної справедливості [9].

Проте, визначення споживчого кредиту як виду позики є суперечливим, адже, споживчий кредит є видом кредиту. На відміну від інших кредитів, об'єктом споживчого кредиту можуть бути як товари, так і гроші. Товарами, що реалізуються в кредит, є предмети споживання тривалого користування [10].

Споживчому кредитуванню притаманні дві сторони, які супроводжуються позитивними та негативними моментами. До позитивних сторін споживчого кредитування для різних суб'єктів

кредитних відносин можна виділити наступні:

а) для банків:

- отримання високого прибутку за рахунок високих процентних ставок;
- можливість привабити нового клієнта обслуговуватися виключно у даному банку.

б) для торгівельних організацій, які співпрацюють з банками:

- збільшення обсягу продажів торгівельними організаціями;
- збільшення клієнтської бази торгівельної організації;
- прискорення оборотності товарно-матеріальних запасів торгівельної організації.

в) для позичальників:

- збільшення купівельної платоспроможності домогосподарств;
- можливість підвищити якість життя «вже зараз».

До негативних сторін можна віднести наступні:

а) для банків - підвищені ризики неповернення грошових коштів по кредиту, оскільки банки, надаючи «швидкі» споживчі кредити, особливо на торгівельних точках, не мають змоги приділити достатньо уваги оцінці кредитоспроможності позичальника;

б) для позичальників - значні переплати за товар, який купує клієнт з огляду на завищені відсоткові ставки по кредиту, сплачувані комісії, страхові платежі та інші супутні витрати, деякі з яких несуть неявний характер [11].

Тобто, у даному випадку, торгівельні організації, на території яких представники банків надають споживчі кредити лише у вигаді, адже обсяги продажу збільшуються, а ризики перекладаються на банк.

Наразі, в Україні найвідомішими різновидами споживчого кредитування можна назвати наступні:

1. Автокредитування – кредитування фізичних осіб зазвичай на довгострокових засадах з приводу придбання автомобільного транспорту з метою власного (некомерційного) використання.

2. Іпотечне кредитування - кредитування фізичних осіб на довгострокових засадах з приводу придбання житлової нерухомості з метою використання його для проживання.

3. Споживче кредитування на торговельних точках – різновид надання готівкових позик на придбання споживчих товарів, що оформлюються безпосередньо на торговельних точках за допомогою представника банку у даній торговельній точці.

4. Карткові кредити – кредити, що надаються фізичним особам, шляхом використання кредитних карток, які мають певний кредитовий ліміт і за використання кредитних коштів обов'язково сплачується відсоток.

5. Кредити овердрафт на зарплатних картках мають по суті подібний механізм до кредитних карток. Специфікою є те, що зазвичай ліміт кредиту овердрафт встановлюється на рівні п'яти окладів працівника.

Проте, не зважаючи на розмаїття пропозицій та різновидів споживчого кредиту, вони ще не набули масового характеру (наприклад, як у США). До того ж, не так багато банків пропонують кредитні програми для населення, наразі їх не більше 20[9].

З метою дослідження сучасного стану споживчого кредитування, проаналізовано дані Національного банку України стосовно обсягів кредитування в Україні протягом останніх років. Результати дослідження структури і динаміки ринку споживчого кредитування наведено у табл.2.

З табл. 2 видно, що мало місце зростання обсягів споживчого кредитування з 2006 до кризового 2008 року. Так у 2007 році обсяги споживчого кредитування зросли на 96,8%, а у 2008 році на 61,8%. Проте, у 2009 році тенденція до зростання змінилася на проти-

лежну. Загалом це пов'язано із початком кризових явищ в економіці України. Причиною такого стрімкого падіння рівня споживчого кредитування можна вважати значні збитки, які отримали банки через велику частку прострочених та неповернених споживчих кредитів внаслідок недостатньої уваги до аналізу кредитоспроможності фізичних осіб-позичальників або ж недосконалості скорингових систем. Так, протягом 2009 року рівень споживчого кредитування впав на 26,3%, а протягом 2010 року ще на 10,3%.

Аналізуючи сучасний стан ринку споживчого кредитування можна сказати, що після відносно нетривалої стагнації поступово активізується сегмент кредитування фізичних осіб. Про це свідчить зростання обсягів у 2011 році на 2,6%, що пов'язано з поступовим відновленням іпотечного та авто кредитування фізичних осіб.

Проте, за даними станом на вересень 2013 року спостерігається падіння рівня споживчого кредитування на 2%, проте до кінця року очікується зростання обсягів, адже значний обсяг споживчих кредитів перепадає на передноворічний ажіотаж купівлі товарів.

Частка споживчих кредитів у сумі загального обсягу кредитів стрімко падає починаючи з 2007 року. Так у 2007 році частка споживчих кредитів становила майже 27%, а станом на вересень 2013 року частка скоротилася до 15,3%. Наразі маємо змогу спостерігати стрімкий зріст загального обсягу кредитування та в той самий час зменшення частки такого виду, як споживче кредитування (рис.1).

Таблиця 2

Стан споживчого кредитування в Україні протягом 2006 – 2013 рр.

Показник	2006	2007	2008	2010	2011	2012	2013
Обсяг споживчого кредитування, млн. грн.	58452,79	115032	186088,4	137113,3	122942,4	126191,8	123572,0
Приріст, %	-	96,79%	61,77%	-26,32%	-10,34%	2,64%	-2,07%
Загальна сума кредитів, наданих. млн. грн.	245 230	426 867	734 022	723 295	732 823	801 809	810 462
Приріст загальної суми кредитів, %	-	74,07%	71,96%	-1,46%	1,32%	9,41%	1,08%
Частка споживчих кредитів у загальній сумі кредитів	23,84%	26,95%	25,35%	18,96%	16,78%	15,74%	15,25%

Укладено за джерелом: [12]

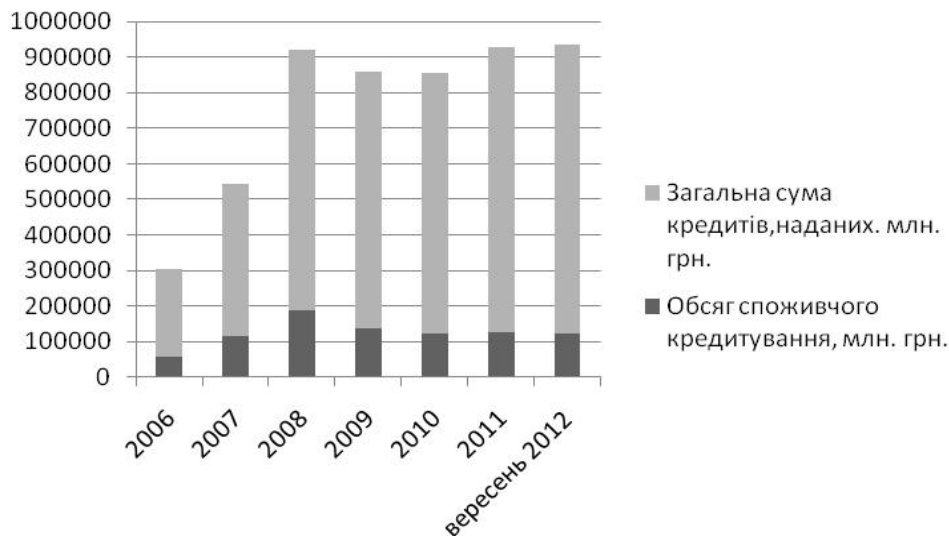

Рис.1. Динаміка обсягів споживчого кредитування та кредитів наданих

Проте, сучасний стан споживчого кредитування характеризується не лише поступовим зростанням обсягів, і в той же час, стрімким зменшенням частки у загальних обсягах кредитування, а й значним збільшенням вартості таких кредитів, про що свідчать дані Національного банку України стосовно середньозважених ставок за споживчими кредитами (табл. 3). Так з 2006 року по вересень 2012 року середні ставки по споживчим кредитам зросли з 15,2% до 28%, тобто середня ставка зросла на 12,8%. Таке стрімке зростання вартості споживчих кредитів пояснюється їх ризиковістю, адже, наразі, банки приділяють недостатню увагу оцінці кредитоспроможності фізичних осіб-позичальників, особливо при кредитуванні на торговельних точках.

Звичайно, банки часто проводять маркетингові заходи, у яких заохочують придбавати товари на безпроцентній основі у розстрочку, проте у договорі передбачається щомісячна сплата комісії і по суті вартість такого кредиту є такою ж, як і на процентній основі.

Наразі спостерігається незначний

ріст обсягу споживчого кредитування, а також відбувається постійне зменшення частки споживчих кредитів у загальних обсягах кредитування. Це можна пояснити тим, що багато банків, які увійшли на споживчий ринок кредитування видавали велику кількість кредитів з метою завоювати долю ринку, адекватно не оцінюючи позичальника. Наразі, такі банки мають велику частку прострочених кредитів у власному кредитному портфелі. Тому, в даний момент вони стримують видачу споживчих кредитів, підвищуючи якість кредитних портфелів. Стрімке зростання вартості споживчих кредитів пояснюється високим ризиком, що супроводжує кредитування даного сегменту, а саме високий показник прострочення погашення кредиту та відсутністю забезпечення за більшістю споживчих кредитів, крім автокредитування, коли заставою виступає автомобіль, що надається у кредит, та іпотечним кредитом, коли заставою виступає іпотека. Тобто, тенденції, що наразі присутні на ринку споживчого кредитування значно стримують розвиток даного сегменту банківського кредитування.

Таблиця 3

Динаміка вартості споживчих кредитів в Україні протягом 2006 – березень 2012 рр.

Показник	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг споживчого кредитування, млн. грн.	58452,79	115032	186088,4	137113,3	122942,4	126191,8	123429,53
Приріст, %	-	96,79%	61,77%	-26,32%	-10,34%	2,64%	-2,19%
Середньозважені ставки за споживчими кредитами	15,22%	15,56%	18,74%	22,32%	25,16%	25,40%	27,21%

Укладено за джерелом: [12]

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз сутності споживчого кредиту та стану споживчого кредитування в Україні дає змогу зробити ряд висновків. А саме, стосовно терміну «споживчий кредит», нами було розроблено визначення, що споживчий кредит – це кредит, що надається продавцем (виконавцем) або третьою особою (банківськими та небанківськими установами) споживачеві на придбання споживчих товарів тривалого користування, робіт або послуг, спрямований на задоволення особистих потреб людей на умовах розстрочки, відстрочки платежу або при використанні кредитних карток чи інших платіжних систем.

Сучасному стану споживчого кредитування притаманні низький темп зростання обсягів кредитування, зменшення частки споживчих кредитів у загальній сумі кредитів та постійне зростання їх вартості.

Основними проблемами споживчого кредитування залишається їх висока вартість, що пов'язана з перенесенням ризиків на вартість кредиту. Іншою проблемою даного сегменту є те, що швидкість прийняття рішення щодо видачі кредиту та недостатність перевірки клієнтів, призводить до високих показників неповернення споживчих кредитів, тому вітчизняним банкам необхідно розробити нові методики оцінки кредитоспроможності клієнтів та вдосконалити скоринг-системи.

Необхідно виконати певні завдання, що матимуть позитивний ефект у розвитку споживчого кредитування. Перш за все, необхідно вдосконалити методику оцінку кредитоспроможності позичальників та скорингові системи. Також важливим у розвитку даного виду послуг є маркетингова політика банків, що має бути спрямована на залучення додаткової уваги до перспективних інструментів споживчого кредитування, а саме кредитних карток та зарплатних карток з можливістю овердрафту. Виконання всіх цих завдань має призвести до позитивних зрушень у розвитку споживчого кредитування.

Проте, найголовнішим фактором, що стримує розвиток споживчого кредитування в Україні є зубожіння населення. Адже, для того, щоб отримати кредит, позичальник має заробляти достатньо коштів, щоб вчасно повернути основну суму боргу та сплатити відсотки за користування кредитом. Зарубіжний досвід показує, що основними користувачами споживчих кредитів, є саме середній

клас. Оскільки, в Україні має місце значний розрив між бідними та багатими, середній клас практично відсутній. Тому, у таких умовах, коли домогосподарства не можуть дозволити собі отримати споживчий кредит, розвиток ринку споживчого кредитування є неможливим, з огляду на об'єктивні причини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лист Національного банку України: Департамент нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду «Про розміщення Пам'ятки позичальника банку за споживчим кредитом» N 40-511/4640-15577, від 10.11.2008
2. Добрик Л., Лосєва Т., Онуфрійчук І. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність/Добрик Л., Лосєва Т., Онуфрійчук І.//Економічний аналіз – 2011- №8/1
3. Костіна Н.І., Сучок С.В., Яковенко Н.В. Модель кредитування населення комерційним банком за різними видами послуг/Костіна Н.І., Сучок С.В., Яковенко Н.В.//Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право) – 2012 - №1
4. Мочерний С.В. Банківська система України. –Л:Триада плюс – 2004.
5. Савлук М.І. Гроші та кредит. – К:КНЕУ - 2009.
6. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: навч. посібник. К:Знання – 2008.
7. Блек Дж. Економіка: Толковий словарь – М:Инфра-М – 2000.
8. Канарська М. Споживче кредитування: банк за все заплатить? / Канарська М. / Молодь і підприємництво. – 2005. - №21.
9. Алексеєнко Л.М. Гурняк С.В. Споживче кредитування в Україні: тенденції та перспективи розвитку/Алексеєнко Л.М. Гурняк С.В.//Наука й економіка - 2011, № 2 (22)
10. Шаповал Я. П. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні/Шаповал Я. П.// Управління розвитком - 2011 №20
11. Торубка Л.В. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан і напрями розвитку// Вісник УБС НБУ – 2011 №3
12. Статистичний бюлетень Національного банку України (електронне видання) за вересень 2012. Офіційний сайт Національного банку України. Доступ: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897